

НАСТАВНО - НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСKE
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

***„ТЕОЛОШКА АНАЛИЗА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА И ЊИХОВА
РЕЦЕПЦИЈА У ХРИШЋАНСКОЈ ЦРКВИ“***

ДОКТОРАНДА МР ЗОРАНА ДЕВРЊЕ

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 24. септембра 2014. године, изабрани су чланови Комисије за преглед и оцену докторске дисертације мр Зорана Деврње, под насловом ***„ТЕОЛОШКА АНАЛИЗА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА И ЊИХОВА РЕЦЕПЦИЈА У ХРИШЋАНСКОЈ ЦРКВИ“***. После читања дисертације и међусобног консултовања Комисија има част да Већу поднесе следећи Извештај.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Зоран Деврња [15. март 1971. године] завршио је основне студије на Православном богословском факултету у Београду у марту 2003. године. Постдипломске студије уписао је на истом Факултету и положио све испите прописане законом. Магистарски рад под називом *„САВРЕМЕНА ПРОБЛЕМАТИКА БРАКА У СВЕТЛОСТИ БРАЧНИХ ПРАВИЛА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ“* одбранио је на Православном богословском факултету Универзитета у Београду 04. маја 2009. године. Наставно-научно веће Православног богословског факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 15. октобра 2009. године, а на основу извештаја Комисије за оцену дисертабилности предложене теме докторске дисертације мр Зорана Деврње [тема предложена 06. јула 2009. године (бр. 5/63), а извештај достављен 09. октобра 2009. године (бр. 5/212)], је прихватило тему докторске дисертације под називом ***„ТЕОЛОШКА АНАЛИЗА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА И ЊИХОВА РЕЦЕПЦИЈА У ХРИШЋАНСКОЈ ЦРКВИ“*** [бр. 670/7] и проследило Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на одобрење. Веће научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду је одобрило тему дисертације 23. марта 2010. године [бр. 612-18/380/09]. Завршена докторска дисертација је предата референту за докторске

студије студентске службе Православног богословског факултета 18. септембра 2014. године о чему референт, одмах по пријему, обавештава ментора [проф. др Зоран Крстић]. Ментор о томе истог дана прослеђује обавештење Већу групе за практичну теологију [бр. 08-703/1], које на седници наредног дана, 19. септембра 2014. године, а на основу претходног обавештења, доноси одлуку [бр. 01/4-703/2] да се обрати Наставно–научном већу Православног богословског факултета ради упознавања Већа о завршетку и предаји докторске дисертације мр Зорана Деврње и ради образовања Комисије за преглед и оцену докторске дисертације. Имајући у виду све претходно наведено Наставно–научно веће Православног богословског факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 24. септембра 2014. године, доноси одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације мр Зорана Деврње у саставу доле потписаних.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације јесте анализа хришћанског разумевања феномена људских права, као и социјалне етике и друштвене праксе који из наведеног феномена проистиче. Кандидат указује да су људска права нововековни друштвени и правни феномен који се у данашњем облику развија тек неколико деценија, прецизније од краја Другог светског рата. Данас се њима штите како колективна права заједница тако и индивидуална права појединаца. Људска права су од појединаца начинила субјекте међународног права. Иако конципирана на секуларним основама људска права поседују дубљу утемељеност како у различитим филозофским традицијама тако и хришћанском богословском наслеђу и предању. Људска права нису садржај заветног предања, али предање јесте неисцрпна инспирација у процесу артикулације и реализације идеје људских права. Кандидат сматра да се исправна социјална и етичка димензија анализираних појма у савременом друштву може назрети и правилно сагледати само контекстуализацијом идеје правде и праведног друштва, и то не само у њиховој модерној теоријској и практичној појавности већ кроз форму вишевековног континуираног уобличавања идеје у виду афирмације човековог достојанства и темељних друштвених вредности на основама хришћанских теоцентричних начела. Будући да је основна потка рада анализа појма људских права из перспективе теолошког и канонског становишта, истраживачки поступак је стављен у однос према одговарајућим богословским наукама и њиховим методама које могу допринети расветљавању самог појма из угла хришћанског искуства. Указивање на неодвојивост појма људских права од достојанства које одликује свако људско биће, а што је тековина црквеног богонадахнутог предања, јесте и циљ дисертације. Кандидат жели да нагласи да је дијалог на тему имплементације универзалних вредности људских права у савременом свету непотпун и нецелисходан уколико се не узме за озбиљно и као равноправно хришћанско разумевање човека и људског друштва. Он сматра да су вредности које у свет и у човекову реалност уноси присутност Богочовека Христа кроз искуство вере и мистириолошки живот Цркве, посведочене двомиленијумским опитом хришћана који и данас у савременом друштву, у тежњи да остваре темељна начела и етос свога веровања, доприносе развоју егзистенцијалних и социјалних начела слободе, правде и једнакости као припадајућих сваком људском бићу и свакој људској заједници.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

- Прва хипотеза од које кандидат полази јесте да било да људска права посматрамо као етичке или правне нормативе, било да су природна или консензуална, било да су индивидуална или комунитарна, институционална или декларативна, она у свим својим елементима погодују теолошкој анализи.

- Потом, кандидат полази од става да је анализа људских права из перспективе хришћанског разумевања човека и света неопходна не само да би се исказао још један у низу ставова на тему људских права, већ да би се сама идеја обогатила увек новим и у егзистенцијалном смислу незаобилазним искуством Божијег присуства у свету кроз догађај Христовог очовечења и светодуховског снисхођења у опиту дијакроничне реалности Цркве.

- Кандидат, такође, заузима став да је проблем људске слободе и достојанства личности поред своје социолошке и правне димензије, наглашено и теолошки феномен и да доликује онима који исповедају веру у Божије присуство у свету и Његово поистовећивање у Личности Исуса Христа са свим егзистенцијалним изазовима човековог бића, да се и сами ухвате у коштац са искушењима која доносе настојања да се наведена искуства слободе и достојанства личности потврде и прокламују као вредности које би требало да буду баштина сваког појединца.

- Вера у непроцењивост човековог идентитета јесте у темељима савременог разумевања људских права што је основ кандидатове мотивације да базичну структуру савремено формулисаних права човека препозна у религиозном искуству и наслеђу старих Јевреја и наведено искуство дефинише као полазиште свога истраживања. Универзализам предисторијских догађаја стварања света и човека, потом човековог пада и његових егзистенцијалних последица које се одражавају на начин постојања свакога човека до данас, за кандидата представљају неисцрпан извор надахнућа у процесу уобличавања идеје људских права. Партикуларизам старозаветног сведочења мојсијевске традиције за њега јесте полазни основ социјалној пројави и институционалној заштити људских права.

- Следећа кандидатова полазна хипотеза је да је новозаветно сведочење Господа Исуса Христа изазвало револуционарну промену која се превасходно пројављује у искуству преображене основе и исхода егзистенције, односно у опитовању вером новог начина постојања човека у Христу и „као Христос“, а потом и на пољу човекових социјалних могућности и права. У свом истраживању он полази од чињенице да искуство које преносе новозаветни текстови надахњује верне несвакидашњим примерима љубавног саодношења Бога и човека у личности Господа Исуса Христа, а сагледавајући њихову разноврсност и узимајући у обзир тематску разуђеност самих списа кандидат својом анализом тежи ка вредновању њиховог доприноса развоју савремене идеје људских права.

- У свом истраживању кандидат полази од чињенице да Црква у 4. веку почиње да дефинише и изражава своје бићу иманентну свест да је њена мисија да се даје свету, да му служи, да га спасава од зла и смрти, и на тај начин контекстуално посведочи о неизрецивој Божијој љубави испољеној кроз догађај Христовог очовечења. Кандидат заузима став да је у делима Кападокијских Отаца на јединствен и за свакога од њих особен

начин пројављено прожимање аутентичног хришћанског човекољубља и грчке античке филантропије са сасвим препознатљивом еклисијалном контекстуализацијом бриге за свакога човека, његове материјалне и духовне потребе и заштиту статусних права у конкретном дефинисаном социјалном амбијенту.

- Последња хипотеза од које кандидат полази у својој дисертацији јесте да, иако покушаји хришћанских заједница да на теолошком плану успоставе везу са секуларним појмом људских права испољавају мноштво конфесионалних различитости које донекле оптерећују унутархришћански дијалог на ту тему, он констатује и висок степен сагласности којом представници различитих хришћанских теолошких традиција успевају да препознају идеју људских права као својствену њиховом разумевању човека, његове слободе, достојанства и историјско-социјалног призивања. Све хришћанске заједнице тему људских права сагледавају из перспективе свога антрополошког учења и етичког искуства дајући, на тај начин, снажан афирмативан став, теолошким језиком исказан, у правцу њиховог прихватања, промоције и заштите.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација под називом „**ТЕОЛОШКА АНАЛИЗА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА И ЊИХОВА РЕЦЕПЦИЈА У ХРИШЋАНСКОЈ ЦРКВИ**“ мр Зорана Деврње је урађена по свим предвиђеним академским нормама. Дисертација садржи 336 страна од којих сам рад носи 306 страна, библиографија 16 страна, док се преостали број страна односи на наслов и апстракт на енглеском језику, скраћенице, биографију аутора и изјаве о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије и о коришћењу доктората. Докторска дисертација се састоји из шест делова које ћемо у наставку извештаја спецификовати. У изради доктората кандидат користи светописамске и светоотачке списе као изворе за теолошку анализу појма људских права, као и литературу из области библистике, догматике, хришћанске антропологије и етике, патрологије и канонског права. Анализирајући рецептивност људских права у хришћанским заједницама кандидат користи и званична документа, декларације и саборске одлуке црквених институција, као и богословске ставове црквених предстојатеља и еминентних теолога. Међународна документа и декларације из области људских права, као и теоријске ставове на тему људских права угледних правника, философа и социолога, кандидат користи ради правилног појмовног сагледавања феномена људских права и његове адекватне теолошке анализе из перспективе црквеног предања.

Докторска дисертација је конципирана на задатој структури која исходи из наслова теме и садржи две целине, од којих је у првој извршена анализа појма људских права из искуства светописамског и светоотачког сведочења, док је у другој анализиран процес рецепције људских права унутар праксе хришћанских заједница.

У уводном делу кандидат указује на интензиван развој агенде људских права у другој половини 20. века. Он посебно апострофира два тока у развоју овог феномена: секуларни, који своје остварење нормативно изражава кроз међународне декларације, пактове, конвенције и остала међународна документа и њима сагласне државне законе, и религијски, који своје разумевање људских права црпи из искуства стремљења ка духовном осмишљавању човекове личне и друштвене сврховитости и социјалне

делатности у сферама теоцентричног мисаоног и опитног дискурса, а који се испуњава у оквирима индивидуалног и комунитарног етоса. У домену религијског контекстуализовања феномена људских права кандидат посебно апострофира откровењско-заветни, односно, специфично јудео-хришћански духовни и мисаони ток. Иако се оба тока, секуларни и религијски, развијају паралелно, кандидат уочава и њихову значајну исходишну комплементарност која допуњујуће и обогаћујуће утиче на развој идеје људских права.

У наставку он покушава да објасни историјске токове у развоју анализираног појма указивањем на природноправну традицију људских права која своје корене има у јелинском и римском стоицизму, као и у средњовековној томистичкој рецепцији и интерпретацији античког аристотелизма. Овај правац кандидат прати преко Де Виторије и Лас Касаса у 16. веку, Америчке декларације о независности и Повеље о правима с краја 18. века, и Француске декларације о правима човека и грађанина из истог периода до Универзалне декларације ОУН о људским правима из половине 20. века. Потом, он указује и на друге теоријске и утемељујуће приступе људским правима, који имају дефинисан друштвени и вредносни контекст, а представљају израз општег консензуса који изражава спонтану сагласност појединаца и друштвених група око базичних вредности човековог природног и социјалног живљења које је неопходно нормативно и институционално штитити. Кандидат препознаје овако базиран концепт у моделу друштвеног уговора о минимуму заједничких и сагласних вредности и интереса који је религијски утемељен, као што је то код Лока у једном деистичком теолошком систему или као што је код Русоа конципиран на агностичко-рационалном моделу. Трећу групу кандидат види као ону која прави радикалан отклон од природноправне традиције и на изванредан начин оспорава неопходност утемељења људских права. Најзначајније представнике ове традиције кандидат види у Мајклу Игнатијефу и Ричарду Рортију који у историјском искуству и развијеној друштвеној свести виде потенцијал за формирање идеје људских права. Кандидат још указује и на допринос Џона Ролса и Хане Арент који наглашавају политички и друштвено-институционални карактер људских права.

У покушају да у уводу дефинише однос верских заједница према људским правима кандидат уочава два приступа које назива „институционалним и аутентичним призивом верских заједница“ да се људска права кроз религиозно искуство сагледају у оквирима одговорности коју верске заједнице имају према друштву у којем су организоване, и насупрот томе, као унутрашње вредности које саме заједнице изражавају кроз своје учење, етос, богослужење, итд. Он, такође, апострофира важност „минималистичког консензуса“, који би могао да постоји међу верским заједницама и друштвеним институцијама, око опсега вредности које је неопходно заштитити људским правима.

У другом делу кандидат полази од чињенице да свештено предање које је записано у библијским списима погодује предузетом истраживању и омогућава да се идеја људских права, у форми и контексту који је прикладан историјским приликама и задатом временском оквиру, препозна у оним догађајима и правним и социјалним институтима који су обележили живот старих Јевреја, а који су последица Божјег обитавања у заједници Изабраног народа, као и његове социјалне и политичке условљености и уклопљености у шири цивилизацијски контекст античког Блиског Истока. Кандидат указује да се присутност људских права у сведочењу старих Јевреја и у њиховим свештеним списима не може сагледати у оној форми у којој су она препознатљива данас. Он сматра да идеолошку матрицу и социјално-правни модел кроз које данас сагледавамо

феномен људских права старозаветна заједница није имала. Међутим, препорука кандидату да унутар јеврејског културног и религијског наслеђа отпочне анализу људских права долази из уверености старозаветних Јевреја да су народ особеног Божјег избора, промишљања и старања, као и њихова јединствена опредељеност за човека и његово достојанство који почивају на личности самога Бога, односно, одраз су и икона Божјег лика. На доживљају непроцењивости човековог идентитета саграђена је савремена грађевина људских права што је и основ кандидатове тежње да базичну структуру савремено формулисаних права човека препозна у искуству и наслеђу народа чија се религиозна култура налази у темељима савремене цивилизације и њених вредности. Он наглашава да је универзалност једна од кључних карактеристика људских права. У творачком моделу Књиге Постања кандидат проналази особени универзалистички „кључ“ којим покушава да објасни и валоризује универзалност људских права. Он, поред тога, уочава да исто предање поред своје универзалности неминовно, као социјално и историјски конкретизовано и контекстуализовано, носи елементе партикуларизма. Кандидат указује да и универзалистичко у светописамском наслеђу, наглашавањем своје општости, може бити изворишни вредносни миље подесан за конципирање идеје људских права, као што то може бити партикуларистичко у истом предању, које својом социјалном револуционарношћу са снажним рефлексијама на економски, правни и политички поредак у задатом временском контексту такође уноси појмове правде и правичности као базичне друштвене феномене и једнакост свих пред лицем Божјим као темељни принцип аутентичне откровењске духовности, а што јесте саставни део разумевања појма људских права из искуства Божјег завештања.

Кандидат универзалистички вредносни концепт препознаје у сусрету две крајње тачке старозаветног предања, оног најстаријег које задире у митолошко и из њега црпи своје значење, и оног најмлађег које настаје у додиру јеврејског религиозног искуства са духом грчко-римске цивилизације. Приликом анализирања универзалистичких вредности унутар свештених списа кандидат истиче да је њихова комуникација са идејом људских права, схваћених на савремен начин, у потпуности једнострана и сеже од млађег и новијег појма људских права ка старијим и базичним откровењским списима са њиховом снажном социјалном и моралном рефлексијом која исијава до наше савремености. Прожимање универзалних и партикуларних вредносних модела кандидат увиђа у сусрету аврамовске и мојсијевске традиције старојеврејског теолошког предања. Кандидат сматра да је без правилног сагледавања значаја наведених традиција немогуће разумети историју Изабраног народа и развој његових социјалних и правних института који најдиректније комуницирају са агендом људских права. Зато вредност и утицај аврамовске и мојсијевске традиције кандидат пратити кроз историју Јевреја, будући да оне поред евидентног континуитета са древним блискоисточним правним наслеђем имају карактер дисконтинуитета у односу на дотадашње моралне нормативе, а такође поседују и институционални потенцијал за стварање новог и другачијег друштва установљеног као богоизабрана заједница верујућих. Поред горе наведеног, кандидат увиђа значајну рефлексију коју сведочење пророка, као експонената социјално дестабилишуће и морално конституишуће вредносне матрице, има на савремено друштво и на формирање идеје људских права.

У трећем делу кандидат отпочиње анализу феномена људских права из новозаветне перспективе. Он наглашава да је очовечење личности Сина Божијег, као израз вечног јединства божанства и човештва, преображајно деловало на само разумевање човека као

бића социјалног, културног, правног, религијског или политичког идентитета. Христово оваплоћење је довело до историјски новог и апсолутно афирмативног доживљаја човекове слободе и достојанства што ствара директне рефлексије на анализирану тему људских права. Кандидат жели да сагледа допринос новозаветних списа афирмацији човекове личности у социјалном и правном контексту. Он се упушта у анализирање како јеванђеоских текстова тако и Павлових посланица које им хронолошки и теолошки претходе, као и девтеропавловских и пастирских посланица у форми првих израза рецепције и ране артикулације благодатно преображене вредности човековог идентитета унутар античког римског друштва. Он се још упушта и у анализу првих постапостолских текстова ранохришћанских списа Пастир, Дидахи и Посланица Диогнету, као и Јустиновог апологетског и исповедничког дијалога, како са јеврејском религиозном, тако и са грчко-римском философском традицијом. Теолошке опсервације Апостола Павла о односу закона благодати и Закона, који у његовим списима има значење и старозаветног и римског, суштински одређују вредносни систем раних хришћанских заједница и њихов однос према друштвеним вредностима. Кандидат указује на радикалан и конфликтан сусрет вредности које афирмишу Јеванђеља и актуелног нормативног поретка античког друштва. Љубав према непријатељима као одликујући начин постојања хришћана за кандидата представља основ препознавања, поштовања и заштите достојанства сваке личности и инспиративан основ конципирању идеје људских права. Радикалност новозаветне поруке има снажне корективне импликације на савремено разумевање људских права. Кандидат сматра да новозаветно сведочење може утицати и на обнову свести да присуство Божије у историји и животу друштва кроз нашу еклисијално контекстуализовану веру ствара кључне идентитетске последице и да мења, не само нас, већ и све примаоце Божанске благодати која се свету дарује врлином и делатношћу хришћана, а што је неизоставно спојено са искуством крста и страдањем. По њему, савремена рефлексивна новозаветних текстова не искључује потребу за институционалним признањем и заштитом неутуђивих, непроменљивих и универзалних права човека, доживљавајући систем људских права „нормативном протезом“ која надомешта појаву неаутентичности моралног сведочења хришћана данас све до тријумфа искуства покајања.

У четвртном делу кандидат жели да појасни на који начин су се Оци Цркве односили према трауматичним и драматичним догађајима друштвеног живота који доводе у питање човеково постојање и његово боголико достојанство, у време када је Црква већ добила друштвено препознатљив лик, када је ушла у процес инкултурације и почела да убрзано изграђује сопствене институције, да се организационо и вредносно прилагођава друштвеном окружењу и да конфронтира своје јеванђеоске вредности са римском цивилизацијом, али исто тако и да их преузима. Кападокијски Оци сведоче како се унутар историје, са једне стране одређене Божијим Царством, а са друге стварањем, догађа драма наше егзистенције која се испољава и као искуство друштвености у оквиру које се пројављује и оптерећеност грехом, слабостима, незнањем, гордошћу и мржњом и, коначно, самом смрћу. Кандидат жели да нагласи како је за Кападокијце сваки тренутак унутар историје такође одређен Божијим промислом и Његовом присутношћу тако да је друштвена драма исто тако обogaћена врлином, љубављу, саосећајношћу, самопожрвованошћу и предокушаном бесмртношћу, као благодатним даровима. Он увиђа како се код Кападокијских Отаца прожетост споменутих опречних и искључујућих искустава рефлектују и на живот друштва, и како човека чине истовремено најузвишенијим и најтрагичнијим бићем у Божијој творевини. Кандидат наводи као

пример делатност Кападокијских Отаца који су показали да се вредносни систем хришћанског етоса може транспоновати до немоћног и потребитог појединца и до сваке угрожене заједнице. Кападокијски Оци су дали огроман теолошки допринос развоју црквене харитативне делатности сагледавајући је као аутентичан израз њеног искуства живота у Христу. Изградња црквених болница, прихватних домова за странце и сиромашне, развој милосрдне делатности према лепрознима, заступништво удовица, сирочади и социјално немоћних, одличан су пример на који начин се Црква може укључити у процес суочавања са увек присутним социјалним проблемима, и како може своју делатност прилагодити потребама друштва и поделити одговорност са његовим институцијама. Поред тога кандидат наглашава да је све то израз њеног есхатолошког идентитета, теолошке самосвести и пастирске одговорности којима утажује немоћ потребитих и бол болесних, а васпитно утиче и на цело друштво уобличавајући га спонтано вредностима које је у свет донео Син Божији својим оваплоћењем. Кападокијци су посведочили да је вредност непоновљивог Христовог лика у свакоме човеку апсолутна и да целокупна институционална делатност Цркве и дела хришћана појединачно треба да буду усмерени на заштиту човековог достојанства и светости. Кандидат показује како Кападокијци развијају читав низ аскетских поступака којима хришћанин себе ставља у службу другог. Кандидат истиче пример Кападокијских Отаца као одличан модел на који начин Црква данас може утицати на промену вредносне скале савременог друштва и на који начин може допринети развоју идеје људских права. У распону егзистенцијалних и етичких крајности које одређују наш социјални живот, а које представљају поприште борбе Кападокијских Отаца у процесу сведочења јеванђеоских вредности, кандидат увиђа неопходност за људским правима као нормативним вредносним моделом који постоји са циљем превазилажења присуства зла у свету и репресије коју су људи кадри међусобно пројавити до тачке потпуног поништавања достојанства, интегритета личности и живота другог.

У петом делу кандидат се бави анализом односа према људским правима који постоји у протестантским заједницама, код Римокатолика и у Православној Цркви. Кандидат показује како се протестантска традиција људских права развија у два паралелна, али и у много чему преклапајућа концепта: лутеранском и калвинистичком. Обе традиције наглашавају утемељеност људских права на Божијем праву на свет као своју творевину и човека као иконично и богоподобно биће. Протестантско учење о људским правима инсистира на заветном карактеру човековог односа према Богу и последицама које из концепта завета производе на човеков став према другој личности, живој и неживој природи и целокупном свету. Протестантске заједнице снажно утичу на теолошко формулисање људских права у контексту библијског сведочења и искуства вере. Њихово теолошко наслеђе, кроз делатност еминентних теолога, у значајној мери доприноси дијалогу о људским правима који претходи доношењу *Универзалне декларације о људским правима*. У приступу протестантских заједница људским правима кандидат уочава доследност у тежњи ка њиховој теолошкој елаборацији, ка институционалном приступу њиховој промоцији и ка интензивној сарадњи са друштвеним и државним институцијама у процесу њихове заштите. Сагледавајући допринос протестаната на теолошком плану кандидат нарочито истиче значај теологије Карла Барта и Јиргена Молтмана у процесу формирања тзв. теологије људских права. Кандидат указује да су протестантске заједнице декларативно изразиле своје ставове о људским правима кроз два документа: „Теолошке перспективе људских права“ који је донела Светска

лутеранска федерација 1977. године и „Теолошке основе људских права“ који је изгласао Светски савез реформистичких цркава 1976. године. Пасматрајући протестантско теолошко становиште кандидат указује на став ових заједница да су људска права недељива, неутуђива, универзална и глобална.

Анализирајући модерну историју Римокатоличке цркве (РКЦ) кандидат закључује да је талас који је изазвао револуционарну промену вредносног система у 18. и 19. веку био, бар у континенталној европској интерпретацији, изразито антиклерикалан и као такав веома критички и непријатељски усмерен према традицијама римокатолицизма. Кандидат закључује да таква позиција РКЦ није омогућавала било какав дијалог или разумевање између њених и либералних идеја и концепција у развоју друштва. Полицентричност модерног друштва РКЦ одводи у искуство „увређене“ самоизолације и самозатворености који додатно отежавају њену комуникацију са модерношћу. Кандидат примећује да се тек са енцикликом *Rerum novarum*, крајем 19. века, такав тренд мења и РКЦ постаје заинтересована за проблеме који јој као такви никада раније нису били актуелни нити се са њима суочавала. Социјалне теме отварају простор за дијалог РКЦ са савременошћу, а од друге половине 20. века та агенда ће се проширити и на оне теме које се тичу питања човекове слободе, достојанства, права итд., а које су биле резервисане за либералне мислиоце. У истом периоду долази и до дубљег унутрашњег преиспитивања РКЦ што доводи до отпочињања интензивнијег дијалога РКЦ са протестантским заједницама и Православном Црквом. Кандидат сматра да се енцикликом *Pacem in terris* РКЦ враћа на јавну позорницу, док недуго после ње, са документима II Ватиканског концила, преузима иницијативу у системској глобалној дебати на теме правде и мира у свету, људских и социјалних права, расизма, глади, привредног развоја, образовања, здравствене заштите итд. РКЦ се отвара за сарадњу са међународним институцијама чиме са релативним успехом себи омогућава превазилажење полицентричне вредносне матрице савременог света. Нарочито доследним инсистирањем на природноправном утемељењу права и правде у искуству човека и света, нуди изванредан хегемонистички вредносни модел којим свој концепт људских права нуди и презентује свету као универзалан и општеприхватљив. Поред природноправног утемељења, РКЦ феномен човекових фундаменталних права заснива и на достојанству људске личности, на Христовом оваплоћењу и васкрсењу, на светотајинском призвању Цркве да проповеда ослобођења од греха и смрти свим народима и свим појединцима. Људска права у теолошком обрасцу РКЦ постају израз њеног унутрашњег сведочења, њене мисије и одсјај њеног есхатолошког испуњења. Своје опредељење да се целосно стави у службу промоције и заштите људских права РКЦ изражава кроз своја понтификална и концилијарна тела, кроз пастирски рад и делатност лаика, а исто тако и кроз политичке институције међународне заједнице и локалних државних организација.

У наставку кандидат указује како став православних о феномену људских права изражава кризу међуправославног теолошког дијалога о феноменима савремености и дивергентност у приступу проблемима модерног човека, која је омеђена јурисдикцијским границама националних црквених заједница. Из наведених разлога он издваја три приступа људским правима који се јавља код православних: доктринарни, идеолошки и прагматични. Први препознаје у настојањима Васељенске Патријаршије и њених првојерарха и теолога, други у делатности Московске Патријаршије, теоријским ставовима Патријарха Кирила и документима РПЦ, док трећи види у покушају српских теолога да актуелизују тему људских права у својој средини, да је доведу у комуникацију

са секуларним погледом на људска права и да допринесу њиховом садржајнијем теолошком утемељењу ради боље и свестраније практичне имплементације. У оквиру православне теолошке мисли о људским правима кандидат увиђа доста критичких и ревизионистичких ставова о људским правима. Једна од најизраженијих тежњи православних је да феномен људских права ставе у контекст светоотачког сведочења и искуства. Кандидат примећује да иако Православне Цркве учествују у раду организација Светског савеза цркава и Конференције европских цркава, мањка им институционални приступ заштите људских права и недовољна координисаност иницијатива за промоцију и заштиту људских права са другим друштвеним и државним организацијама сличних циљева.

Кандидат закључује да људска права посматрана као правни систем и законски конструкт не изражавају исцрпно садржај хришћанских вредности које исијавају из тромиленијумског наслеђа Цркве, будући да је сам појам предања далеко шири и егзистенцијално свеобухватнији од искуства промоције и заштите људских права, а и својим циљевима превазилази њихову сврховитост. Он указује да људска права своје циљеве усмеравају у оквире историје и простор друштвеног и социјалног активизма што их имплицитно и неумитно уобручава у форму вредности изражених правним појмовима и законским нормама. Насупрот овоме, хришћанске вредности јесу у темељима идеје људских права иако их, својим циљевима који су похрењени у личност свакога човека и његово испуњење у догађају Божијег Царстава, егзистенцијално надилазе. Поједностављујући свој став кандидат је на становишту да се људска права и хришћански етос у једној или више тачака пресецају, допуњују и узајамно афирмишу, али се никако не поистовећују нити подударују. Чак и када постоји привидно поклапање вредности људских права и хришћанске филантропије он увиђа да се њихови крајњи циљеви разликују. Људска права непроцењиви значај човековог достојанства, као темељне заштићене вредности, препознају искључиво и само у категоријама друштвених односа и правних могућности у форми различито конципираних и интерпретираних обавеза, одговорности, права и захтева који већ јесу или би требало да се налазе у поседу сваког појединца. Посматрано из перспективе праведности и доброте, као највишег моралног императива израженог критеријумима правних норми, кандидат сматра да се људска права ни не могу другачије практично изразити. Са друге стране, поред неупитне упућености на човекову свакодневицу и његово личносно испољавање унутар историје и друштва, хришћанско утемељење човековог идентитета и моралног изражавања, циљеве егзистенције и критеријуме њеног вредновања препознаје у наговештеној реалности Божијег Царства које као догађај очекиване и пневматолошки већ живљене будућности осмишљава и испуњава нашу савременост, било као индивидуално искуство или искуство целокупне друштвене заједнице. Кандидат подсећа на јеванђеоски став да вредности иза којих црквена светотајинска самосвест може стати и које може подржати су само оне које узводе до Божијег Царства. Све друге, насупрот томе, макар високо процењене унутар агенде људских права, могу бити прихватане као израз недовољности или слабости доминирајуће друштвене свести и из ње исходеће моралне праксе да човека као појединца, друштво и свет као творевину сагледају у њиховим непроцењивим и вечним идентитетима, док у исто време не могу бити преузете и прихваћене у оквирима хришћанског етоса без претходне евалуације критеријумима свештеног предања и светотајинске праксе. У том смислу је однос хришћанства и хришћана према људским правима амбивалентан, са једне стране обележен афирмативним ставом и подршком

људским правима схваћеним и практикованим као вредностима симболички поистовећним и сагласним етосу Цркве, а са друге пак унутарњим етичким преиспитивањем, моралним конфликтима како са сопственом савешћу тако и са друштвеном заједницом, као и практичним дилемама у погледу јасног препознавања, дефинисања и разликовања добра и зла, правде и неправде, врлине и греха, ... Кандидат сматра да смо, узимајући у обзир кризу људских права која је очигледна на почетку 21. века, као грађани савременог друштва и као хришћани у обавези да црпећи искуство из богате теолошке традиције Цркве допринесемо њеном превазилажењу, и темељним, неупитним и посведоченим вредностима које исходе из аутентичног доживљаја вере у Христово очовечење и васкрсење покушамо да оснажимо идеју људских права и покушамо да допринесемо њиховој вредносној ревитализацији.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

У домаћој црквеној и теолошкој јавности, као и у канонскоправној науци до сада, није се појавила овако садржајна студија која се бави темом људских права вреднованом из перспективе црквеног теолошког наслеђа и предања. Кандидат својом анализом доказује да су темељне претпоставке хришћанског веровања, као што су личносно достојанство засновано на човековој богоиконичности, природна повезаност свих људи, као и сваког појединца са целокупном природом света, Христово очовечење и васкрсење као експлицитне и савршене пројаве љубави Божије за свакога човека и сву творевину, као и делатност и сведочење Цркве у многим аспектима живота савременог друштва, неизоставни и неопходни елементи у процесу правилне контекстуализације феномена људских права као универзалне и свечовечанске идеје. Преовлађујући научни допринос ове дисертације је управо у систематски изложеној анализи комплексног односа библијског богословља, светоотачког богословског наслеђа и двадесетовековне теологије са савременим феноменом људских права. Комисија стоји на становишту да дисертација пружа садржајан и целовит увид у анализирану проблематику и да даје научно утемељен одговор на многе теоријске недоумице и практичне проблеме који свакодневно искрсавају у све интензивнијем сусретању савременог друштва и његових вредности са Црквом, њеним етосом, пастирском праксом, канонским уређењем и богословским предањем. Дисертација значајно доприноси дубљем разумевању кључних аспеката хришћанске теологије људских права, што је од посебног значаја у контексту интердисциплинарног истраживања оних области које нису у домену интересовања једино теологије већ, као што је то у случају обрађиване теме, и права, социологије, философије и других друштвено-хуманистичких наука. Поред осталог, овом дисертацијом се указује на неспорни допринос који теологија може да пружи побољшању живота савременог човека и развоју модерног и праведног друштва. Такође, дисертација наглашава потенцијал, који поседује Црква и њен теолошки израз заснован на христолошком размивању човека и његове непроцењиве и апсолутне вредности, да се идеја и пракса људских права сачувају од идеолошких манипулација, утилитарних употреба и партикуларних циљева којима се жртвују вредности хришћанског етоса и сам човек, што је присутно као искуство у савременом свету.

6. Закључак

Докторска дисертација мр Зорана Деврње под насловом „**ТЕОЛОШКА АНАЛИЗА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА И ЊИХОВА РЕЦЕПЦИЈА У ХРИШЋАНСКОЈ ЦРКВИ**“ урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело. Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да се, прихватајући извештај и позитивну оцену ове Комисије, обрати Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду ради одобрења јавне одбране ове докторске дисертације.

Чланови Комисије за преглед и оцену докторске дисертације:

1. _____
др Зоран Крстић, ванредни професор
(Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду),
ментор

2. _____
др Миша Ђурковић, виши научни сарадник
(Институт за европске студије)

3. _____
др Растко Јовић, доцент
(Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду)

У Београду, 17. октобра 2014. године